

ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ФОНДІВ КОШТІВ

У статті автор розглядає питання щодо правової природи публічних фондів та їх різновидів, також увага приділяється дослідженню принципів функціонування публічних фондів коштів. Проаналізовано норми чинного законодавства України та Російської Федерації.

Ключові слова: *фонди коштів, публічні фонди, принципи права, принципи функціонування публічних фондів.*

В статье автор рассматривает вопрос о правовой природе публичных фондов и их разновидностей, также внимание уделяется исследованию принципов функционирования публичных фондов средств. Проанализированы нормы действующего законодательства Украины и Российской Федерации.

Ключевые слова: *фонды средств, публичные фонды, принципы права, принципы функционирования публичных фондов.*

In article the author considers a question of the legal nature of public funds and their versions, also the attention is paid to research of the principles of functioning of public funds of means. Standards of the current legislation of Ukraine and the Russian Federation are analyzed.

Key words: *funds of means, public funds, principles of the right, principles of functioning of public funds.*

Вступ. Світова історія становлення й розвитку фінансової системи свідчить про те, що цільові фонди грошових ресурсів з'явилися задовго до виникнення єдиного централізованого грошового фонду держави – бюджету. При цьому такі фонди створювалися з точно визначеним цільовим призначенням – вирішення соціальних завдань суспільства (наприклад, фінансування соціальних виплат, зокрема, виплати пенсій, матеріальної допомоги тощо). Незважаючи на те, що в науці фінансового права є праці, присвячені дослідженню питань щодо правової природи публічних фондів та їх різновидів (зокрема, А.А. Нечай, О.А. Ногіної, Х.В. Пешкової, А.А. Саттарової, В.А. Тулянцєвої, М.Ю. Федорової та інших), для України в умовах сьогодення суспільні відносини, що виникають із приводу створення й функціонування таких фондів, досить складні та не втрачають актуальності.

А.А. Нечай визначає публічний фонд грошових коштів як сукупність грошових коштів, що утворюється на підставі законів або актів органів місцевого самоврядування для задоволення публічного інтересу шляхом спільного задоволення інтересів суб'єктів правовідносин, які виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) й використання цих коштів [1, с. 18].

Постановка завдання. Слід зазначити, що розподіл фінансових фондів може відбуватися за різними критеріями. Так, наприклад, диференціація на централізовані й децентралізовані фонди не є остаточною. Централізовані фонди можна поділити залежно

від типу адміністративно-територіального утворення та виділити державні, регіональні, місцеві фонди. Враховуючи адміністративно-територіальний устрій України, централізовані фінансові фонди можуть існувати на двох рівнях: державного та місцевого бюджету.

Результати дослідження. Водночас, як зауважує О.А. Лукашев, найбільш узагальнюючий критерій класифікації публічних фондів коштів пов'язується з розмежуванням типів інтересів і засобів їх реалізації. Виходячи з цього, логічним є виділення в системі публічних фондів таких: фондів держави, фондів органів місцевого самоврядування, консолідованих фондів [2, с. 405]. При цьому щодо останніх фондів учений підкреслює: «За їх рахунок ідеться про поєднання, консолідацію коштів незалежно від форм власності, які спрямовуються на фінансування загальних суспільних інтересів».

Фонди коштів держави в системі публічних фондів коштів представлені насамперед коштами державного бюджету та державних позабюджетних фондів. Доцільно до такого типу фондів відносити й фонди коштів суб'єктів, які утворені виключно для здійснення спеціальної діяльності. Перш за все йдеться про фонди коштів центральних банків держав (Національного банку України) та фонди державних унітарних підприємств й установ. Фонди органів місцевого самоврядування охоплюють такі кошти: 1) місцевих бюджетів; 2) позабюджетних фондів органів місцевого самоврядування; 3) комунальних банків і підприємств та установ, які існують на комунальній формі власності. Консолідовані фонди коштів передбачають участь в акумуляції грошових коштів держави, територіальних громад, інших суб'єктів, які реалізують публічні інтереси у фінансовій діяльності. Саме тому консолідовані фонди коштів утворюються за рахунок бюджетних коштів (державного й місцевих), коштів позабюджетних фондів (державних та органів місцевого самоврядування), коштів фондів спеціального страхування.

З огляду на викладене нам імпонує погляд О.Ю. Грачової, яка до публічних фондів грошових коштів пропонує відносити такі: 1) федеральний бюджет та бюджети суб'єктів федерації (або державний і місцеві бюджети, залежно від форми державного устрою кожної конкретної країни); 2) державні позабюджетні фонди; 3) фонди грошових коштів Центрального банку країни та інших кредитних організацій, заснованих на державній власності; 4) фонди грошових коштів державних та унітарних підприємств і державних установ [3, с. 12].

У свою чергу А.А. Нечай, конкретизуючи вищенаведене твердження, визначає державний бюджет і позабюджетні фонди держави, а також бюджети й позабюджетні фонди місцевого самоврядування як публічні фонди коштів солідарного типу. При цьому науковець підкреслює, що солідарність таких публічних фондів розкривається в тому, що планування, утворення, розподіл (перерозподіл) і використання їх коштів здійснюється протягом одного бюджетного року, тобто кошти цих фондів не призначені для довгострокового накопичення [4, с. 174]. На наше переконання, необхідно посилити аргументацію твердження щодо солідарності фондів коштів як їх характеристики, оскільки твердження науковця щодо того, що «планування, утворення, розподіл (перерозподіл) та використання їх коштів здійснюється протягом одного бюджетного року» не розкриває змісту категорії «солідарність» у фінансово-правовому регулюванні.

Вважаємо за потрібне акцентувати увагу, що в Україні відповідно до положень Постанови Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1996 р. «Про ліквідацію галузевих цільових фондів» [5] натеper існують два види цільових фондів: бюджетні цільові фонди (фонди, які входять до складу бюджетів) та позабюджетні цільові фонди (які не входять до складу бюджетів). Під цільовими бюджетними фондами необхідно розуміти грошові фонди, що утворюються у складі бюджету держави за рахунок цільових джерел, і кошти таких фондів використовуються на фінансування відповідних потреб (наприклад, платежі до Фонду соціального захисту інвалідів). Щодо позабюджетних цільових фондів (Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхуван-

ня України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань), то вони визначаються як сукупність грошових фондів, які знаходяться в розпорядженні центральних і місцевих органів влади та призначені для фінансування суспільних потреб цільового характеру.

Згідно з положеннями чинного Бюджетного кодексу України [6] створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається. Відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ) органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами забороняється, крім випадків, які закріплює ч. 9 ст. 13 вказаного нормативно-правового акта. Однак варто звернути увагу на те, що існує низка законодавчих і підзаконних актів у сфері утворення й функціонування позабюджетних цільових фондів. До таких можна віднести, наприклад, Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням», Указ Президента України «Про Положення про Пенсійний фонд України», Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування операцій, пов'язаних з використанням коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України» та інші. Таким чином, ми бачимо, що наразі відсутній єдиний законодавчий акт, який визначав би правовий статус державних позабюджетних цільових фондів коштів, а безсистемність існуючого чинного законодавства щодо регулювання діяльності зазначених фондів ще раз обумовлює необхідність детального дослідження зазначеного питання й удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності таких фондів.

Водночас Бюджетний кодекс Російської Федерації [7] відносить бюджети державних позабюджетних фондів до складу бюджетної системи Російської Федерації на рівні з федеральним бюджетом, бюджетами суб'єктів федерації та бюджетами муніципальних утворень. Позиція законодавця суттєво змінилася із прийняттям Бюджетного кодексу Російської Федерації, оскільки до цього моменту це питання було урегульовано Законом РРФСР «Про основи бюджетного устрою та бюджетного процесу» [8], і бюджети позабюджетних фондів не розглядалися як складова бюджетної системи. Бюджети таких фондів розглядалися як відокремлені, самостійні ланки фінансової системи держави, які не співвідносилися з бюджетною системою.

При цьому фінансові кошти державних позабюджетних фондів відособлені від бюджетних коштів, тобто не зараховуються до складу бюджетів і будь-яких інших фондів та відрізняються специфічним цільовим призначенням, автономність цих коштів має певні межі, що обумовлені їх включенням до складу єдиної бюджетної системи Російської Федерації [9, с. 149].

Як вбачається, необхідно погодитися з позицією А.А. Нечай щодо того, що доцільність включення до бюджетної системи країни фондів, які визначені як позабюджетні, є сумнівною. Законодавство більшості країн визначає бюджетну систему як сукупність усіх видів бюджетів (разом з усіма цільовими фондами коштів, які включені до цих бюджетів), звідки бере початок і сама назва «бюджетної системи» країни [4, с. 164]. У цьому контексті доречно навести думку С.А. Агапцова, який зазначає, що основне завдання створення позабюджетних фондів коштів полягало в «розвантаженні» бюджету від значної частини видатків, фінансування яких здійснювалося з низькою ефективністю. При цьому вирішення цього завдання стало можливим шляхом відокремлення коштів позабюджетних фондів від бюджету держави, в тому числі й за джерелами доходів [10, с. 17].

У науці фінансового права сформувалася й інша позиція, яка, на наш погляд, є більш ґрунтовною й полягає в тому, що позабюджетні цільові фонди є самостійною ланкою фінансової системи. Таке твердження базується на аналізі норм законодавства й наукових досліджень, зокрема: 1) фонди створюються та використовуються на чітко визначені публічні цілі, що мають значення для конкретної території чи держави в цілому; 2) правове становище фонду визначається нормативними актами, який видає відповідний представницький орган; 3) грошові кошти фонду відокремлені від бюджету (тобто такі кошти не використовуються на покриття видатків бюджету) і, відповідно, кошти бюджетів не перераховуються до позабюджетних фондів [11, с. 26-27].

Позабюджетні фонди об'єктивно повинні характеризуватися певним автономним статусом. Специфічна незалежність їх від бюджету обумовлює й більш спрощений режим регулювання та управління. Своєчасне фінансування найважливіших соціальних заходів поєднується з оперативністю у прийнятті рішень та реагуванні. Вони зазнають значно меншого впливу з боку органів законодавчої влади, ніж державний і місцеві бюджети. Позабюджетні фонди забезпечують існування і спеціальних грошових резервів, які використовуються державними та місцевими органами влади у випадках фінансових проблем [12, с. 236-239].

Незважаючи на те, що закріплений різний підхід до визначення місця і класифікації публічних фондів коштів (як окремої складової фінансової системи держави або невід'ємного елемента бюджетної системи), діяльність таких фондів має ґрунтуватися на вихідних началах, основоположних вимогах – принципах їх функціонування. У цій ситуації необхідно враховувати, що завдяки «різноманіттю» складових публічних фондів принципи їх функціонування матимуть комплексний характер.

Це пов'язано з тим, що до принципів функціонування публічних фондів коштів можна віднести наступні: 1) принципи фінансового (бюджетного) права; 2) принципи бюджетної системи; 3) принципи формування бюджетів; 4) принципи бюджетного устрою; 5) специфічні принципи, які характерні лише для публічних фондів держави.

У цій ситуації необхідно акцентувати увагу на відсутності одностайної наукової позиції щодо необхідності відображення принципів права в законодавстві. Деякі вчені наполягають на визнанні принципами права лише тих основоположних ідей, які мають законодавче закріплення, а представники іншої концепції вказують на незалежність принципів права від їх закріплення відповідними правовими нормами. Так, представники першої концепції (наприклад, С.С. Алексєєв) акцентують увагу на тому, що для принципів права характерна саме нормативна природа, вони являють собою своєрідні згустки правової матерії та обов'язково мають бути закріплені в чинному законодавстві [13, с. 293]. Схоже думки має В.М. Реуф, підкреслюючи доцільність нормативного закріплення основоположних правових ідей. Такий висновок науковця базується на декількох твердженнях, зокрема наступних: 1) від того, наскільки чітко буде сформований кожен конкретний принцип права, залежить ефективність правотворчої діяльності та якість законодавства; 2) принципи, що відображені в законодавчих приписах, є більш «відчутними» для правозастосовників; 3) принципи права, які виражені в нормативних приписах, сприяють правовому просвітленню населення, підвищенню правової культури, оскільки принципи права значно легше засвоїти й використовувати на практиці під час вирішення конфліктів, демонструючи при цьому власну правову підкованість; 4) правові принципи виступають орієнтиром для органів та осіб, які здійснюють тлумачення правових норм, відповідним базовим орієнтиром, своєрідним фундаментом для правоінтерпретаційного процесу служать чітко сформульовані в позитивному законодавстві принципи права;

5) дослідження правових приписів, які містять у собі принципи права, дозволяє виробити й обґрунтувати рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства [14, с. 17-18]. Нам імпонує такий погляд ученого, оскільки він обґрунтовано доводить доцільність закріплення принципів у приписах законодавства.

Водночас Л.С. Явич вважає, що деякі принципи можуть реально діяти й без нормативного вираження в чинному законодавстві (зокрема, в судовому правозастосуванні та у сфері правових звичаїв). Однак при цьому автор не заперечує необхідності детального й послідовного вираження норм-принципів у чинному законодавстві, бажано на конституційному рівні [15, с. 149-150]. О.В. Левина підкреслює: «Безумовно, принципи права можуть бути легалізовані, тобто можуть мати законодавче закріплення, в цій ситуації буде йтися про особливий різновид правових норм – норми-принципи. Проте не можна стверджувати, що принципи права не можуть бути визначені через наукове осмислення та аналіз, без безпосереднього відображення у нормі права. У такому разі принципи служитимуть вектором розвитку права, що зумовлює процес його еволюції. Так, наприклад, для фінансово-правових принципів характерний низький ступінь їх законодавчого закріплення» [16, с. 84-85]. При цьому автор зауважує, що натеper чинні законодавчі акти Російської Федерації, які регулюють суспільні відносини у сфері банківської діяльності, не закріплюють систему принципів банківського права [16, с. 89]. На наш погляд, відсутність нормативного визначення системи принципів у галузі банківського права як базисних вихідних засад, на яких має здійснюватися правове регулювання конкретних суспільних відносин, є суттєвим недоліком.

В.І. Зажицький пропонує виокремлювати наукові ідеї, які сформульовані вченими й запропоновані останніми в якості правових принципів, та безпосередньо правові принципи, які віднайшли своє нормативне вираження в положеннях законодавства [17, с. 93]. Безумовно, важко сперечатися з тим, що сьогодні в Україні та Російській Федерації склалася саме така тенденція: існують принципи, відображені в законодавстві (наприклад, у Конституції України, ст. 7 Бюджетного кодексу України [6]), а є принципи, які досліджуються науковцями. Ми схилиємося до думки, що принципи права мають бути обов'язково закріплені в чинному законодавстві відповідної галузі, оскільки саме нормативне закріплення кожного конкретного принципу і тлумачення останнього сприятиме покращенню правового регулювання суспільних відносин. У свою чергу розгляд принципів лише на науковому рівні зумовить їх неоднакове тлумачення різними фахівцями та зведе нанівець значення принципів для належного врегулювання правовідносин.

На продовження своєї думки наведемо твердження А.О. Пилипенко, яка справедливо зауважує, що у фінансовому праві, як і в інших галузях права, принципи повинні мати не лише теоретичний характер, а й практичне значення, тобто входити до загального механізму реалізації норм фінансового права [18, с. 19]. При цьому автор відносить до принципів фінансового права такі: 1) законність; 2) єдність фінансової системи; 3) забезпечення збалансованості публічних і приватних інтересів; 4) гласність; 5) плановість під час створення, розподілення й використання фондів грошових коштів держави та місцевого самоврядування; 6) цільовий характер використання фінансових ресурсів; 7) невідворотність відповідальності за фінансові правопорушення [18, с. 22-23].

Варто погодитись із твердженням Л.К. Воронової, яка зазначає, що фінансове законодавство є вельми розгалуженим, тому за відсутності єдиного законодавчого акта дуже важко, навіть неможливо мати універсальний фінансовий кодекс, а отже, важливе значення мають фінансово-правові принципи [19, с. 49].

Звертаючись до характеристики принципів бюджетної системи, зазначимо, що вони закріплені у ст. 7 Бюджетного кодексу України [6]. Законодавець установив ті керівні положення, які визначають спрямованість і характерні ознаки бюджетної системи нашої держави та зміст бюджетних відносин, зокрема, виокремивши наступні принципи: 1) принцип єдності бюджетної системи України; 2) принцип збалансованості; 3) принцип самостійності; 4) принцип повноти; 5) принцип обґрунтованості; 6) принцип ефективності й результативності; 7) принцип субсидіарності; 8) принцип цільового використання бюджетних коштів; 9) принцип справедливості й неупередженості; 10) принцип публічності і прозорості. Окреслюючи коло принципів бюджетної системи, виникає

питання щодо необхідності розмежування та їх порівняння із принципами бюджетного й фінансового права. Зокрема, Ю.А. Крохіна обстоює позицію, згідно з якою принципи бюджетної системи одночасно є принципами бюджетного права, з урахуванням відображення в нормах права змісту реально діючої бюджетної системи [20, с. 32]. Ми, безумовно, погоджуємося з таким твердженням. Оскільки зазначені принципи можуть бути лише виділені у групи спеціальних інституційних принципів.

О.А. Ногіна зазначає, що принципи, відповідно до яких функціонує єдина бюджетна система держави, відіграють важливу роль для формування бюджетів такого різновиду публічних фондів як державні позабюджетні фонди. Водночас науковець підкреслює, що деякі принципи бюджетної системи держави не можуть бути застосовані до бюджетів державних позабюджетних фондів. По-перше, йдеться про те, що певні принципи непридатні щодо бюджетів таких фондів (наприклад, принцип рівності бюджетних прав у відносинах із Російською Федерацією). По-друге, втілення ряду принципів під час формування бюджетів фондів мають змістовні особливості, які обумовлені специфічним режимом їх фінансових коштів і побудовою системи управління такими коштами (зокрема, принцип загального (сукупного) покриття видатків бюджетів або принцип адресності й цільового характеру бюджетних коштів). По-третє, окремі принципи трансформуються в нові, характерні саме для бюджетів державних позабюджетних фондів принципи, такі як принцип організаційної відокремленості бюджетів державних позабюджетних фондів або ж принцип територіального здійснення видатків [9, с. 158].

Як ми вже зазначали, принципи публічних грошових фондів коштів об'єднують у собі деякі загальні принципи права, принципи фінансового права, принципи бюджетної системи, принципи формування бюджетів і принципи позабюджетних фондів коштів. Пропонуємо в якості принципів публічних фондів виокремлювати такі: 1) принцип законності; 2) принцип пріоритету публічних інтересів; 3) принцип цільового використання коштів; 4) принцип самостійності; 5) принцип справедливості; 6) принцип відповідальності.

На наше переконання, принцип законності виступає одним з основоположних принципів права. Варто погодитись із твердженням Х.В. Пешкової, яка пропонує розглядати вказаний принцип в аспекті реалізації трьох умов. По-перше, йдеться про верховенство законодавчого акта щодо інших правових актів. По-друге – про рівність суб'єктів перед законом, по-третє – забезпечення суб'єктам повного й реального здійснення своїх прав за допомогою незалежного й ефективного правосуддя [21, с. 172].

Щодо принципу пріоритету публічних інтересів (деякі науковці пропонують визначати цей принцип як збалансованість публічних і приватних інтересів суб'єктів), коли йдеться про принципи функціонування публічних фондів, публічний інтерес має розглядатися як суспільний, що підтримується державою. При цьому держава має сприяти реалізації суспільних інтересів та будь-яким чином захищати їх, суспільні й державні інтереси мають співпадати.

Принцип цільового використання коштів полягає в тому, що кошти публічних фондів використовуються лише на цілі, визначені нормами чинного законодавства, що регулює спрямованість відповідних публічних фондів коштів, тобто кошти відповідного фонду не можуть бути використані на цілі, які не передбачені конкретним нормативним актом.

Принцип самостійності забезпечується закріпленням за конкретним публічним фондом відповідних джерел доходів та правом відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України.

Щодо принципу справедливості, то йдеться про те, що діяльність кожного конкретного публічного фонду коштів має бути побудована на засадах справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними

громадами. Необхідно пам'ятати, що поняття справедливості нерозривно пов'язане з поняттям рівності. Останнє найчастіше визначається як забезпечення рівних умов для реалізації прав, інтересів та обов'язків.

Принцип відповідальності за порушення вимог законодавства полягає в застосуванні санкцій до учасників правовідносин, пов'язаних із функціонуванням публічних фондів грошових коштів. На наш погляд, застосування наведеного принципу сприятиме раціональному використанню коштів, що акумульовані в таких фондах, також «посиленню» законності.

Необхідно враховувати, що всі вказані принципи перебувають у тісному взаємозв'язку, однак при цьому важливо пам'ятати про те, що принципи повинні відповідати вимогам повноти, взаємної незалежності та несуперечності [22, с. 28]. Вимога повноти полягає у відповідності назви принципу його змісту та конкретним правовим реаліям, які є предметом правового регулювання, що охоплюються принципом. Під вимогою несуперечності мається на увазі узгодженість із нормами Конституції та міжнародного права, а також протиріч між принципами взагалі. Взаємна незалежність принципів визначається рівною юридичною силою кожного конкретного принципу та їх якісною визначеністю.

Висновки. Як ми продемонстрували, принципи функціонування публічних фондів є комплексною категорією. Вони є динамічними, і з часом під впливом багатьох факторів можуть змінюватися, проте ні в якому разі не можуть суперечити Конституції України та обмежувати права і свободи, порушувати інтереси громадян України.

Список використаних джерел:

1. Нечай А.А. Правові проблеми регулювання публічних видатків у державі : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / А.А. Нечай ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 40 с.
2. Лукашев О.А. Класифікація публічних фондів коштів в контексті побудови системи фінансового права / О.А. Лукашев // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 403–407.
3. Финансовое право : учебник / под ред. проф. Е.Ю. Грачевой. – М. : Право и закон, КолосС, 2003. – 381 с.
4. Нечай А.А. Правові проблеми регулювання публічних видатків у державі : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / А.А. Нечай ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 558 с.
5. Про ліквідацію галузевих цільових фондів : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1996 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
6. Бюджетный кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
7. Бюджетный кодекс Российской Федерации от 31.07.1998 г. № 145-ФЗ // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru/popular/budget/>.
8. Об основах бюджетного устройстве и бюджетном процессе : Закон РФСР от 10.10.1991 г. № 1734-1 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_9495/.
9. Ногина О.А. Принципы бюджетной системы в процессе формирования бюджетов государственных внебюджетных фондов / О.А. Ногина // Известия вузов. Правоведение. – 2011. – № 1. – С. 149–158.
10. Агапцов С.А. Правовое регулирование деятельности Пенсионного фонда Российской Федерации / С.А. Агапцов // Финансовое право. – 2005. – № 3. – С. 17–21.
11. Горбунова О.Н. Проблемы совершенствования основных финансово-правовых институтов в условиях перехода России к рынку : дис. ... докт. юрид. наук в виде науч. доклада, выполняющего также функции автореф. / О.Н. Горбунова. – М., 1996. – 56 с.
12. Финансы / В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др. ; Под ред. В.М. Родионовой. – М. : Финансы и статистика, 1995. – С. 236–239.

13. Алексеев С.С. Право. Опыт комплексного исследования : монография / С.С. Алексеев. – М., 1999. – 712 с.
14. Реуф В.М. Специально-юридические принципы права : дис. ... канд. юрид. наук / В.М. Реуф. – Самара, 2004. – 241 с.
15. Явич Л.С. Право развитого социалистического общества: сущность и принципы / Л.С. Явич. – М., 1978. – 224 с.
16. Левина Е.В. Финансово-правовые принципы банковской деятельности : дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2012.
17. Зажицкий В.И. Правовые принципы в законодательстве РФ / В.И. Зажицкий // Государство и право. – 1996. – № 11. – С. 92–98.
18. Пилипенко А.А. Принципы финансового права России : монография / А.А. Пилипенко. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 144 с.
19. Воронова Л.К. Общие принципы финансового права и его институтов // Принципы финансового права : матер. Междунар. науч.-практ. конф. – X. : Право, 2012. – С. 48–50.
20. Крохина Ю.А. Бюджетное право и российский федерализм / Ю.А. Крохина ; под ред. Н.И. Химичевой. – М. : Норма, 2001. – 352 с.
21. Пешкова Х.В. Законность как принцип бюджетного права // Правовая наука и реформа юридического образования : сб. науч. трудов. – Вып. 21. «Правовой нигилизм» и «чувство законности» в России: соотношение, значение и формы / под ред. Н.Ю. Старилова. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 2007. – С. 172–179.
22. Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств / Г.М. Резник. – М. : Юридическая литература, 1977. – 120 с.